

«НАРОДНІ ТРАДИЦІЇ В ЕКОЛОГІЧНОМУ ВИХОВАННІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ»

Виховна година

*«Я – українець, краю мій,
Та як же можна не любити
Дніпра в замрії голубій,
Донецький степ, морський прибій,
Спів вечорової трембіти?..»*

І. Нехода

У вересні 2015 року на Генеральній асамблеї ООН обговорювався зміст документа про глобальний стійкий розвиток до 2030 року. Актуальними були проголошені такі проблеми, як боротьба з бідністю, голодом, а також екологічні проблеми.

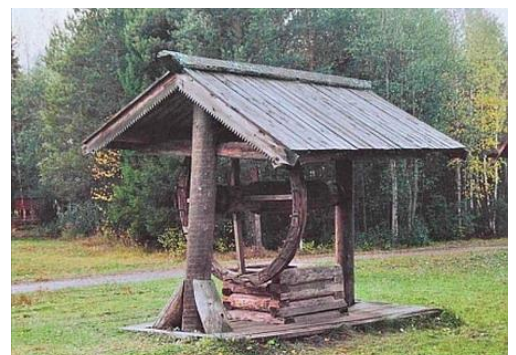
Важливе значення для забезпечення сталого розвитку в Україні має екологічна освіта та культура населення. Дипломований випускник ВНЗ займає місце професійного кваліфікованого працівника, стає провідником суспільних ідей, формує та визначає виробничі, соціокультурні та політичні пріоритети. Життєві установки випускника вищої школи стають маркером для решти соціуму. Відтак, який фундамент буде закладено в систему виховання майбутнього фахівця сім'єю, школою та ВНЗ, залежатиме майбутнє країни. Період споживацького ставлення до природи у минулому, йому на зміну має прийти ера, яка передбачає життя в гармонії, побудоване на дотриманні екологічних законів.

Питання екологізації освіти, становлення екологічної культури та екологічної компетентності на практиці залишаються невирішеними, а саме: практичне втілення ідеї формування екологічної культури, мислення, свідомості, формування знань наукових основ природокористування, необхідних переконань, активної соціальної позиції в галузі охорони природи, раціонального використання і відновлення природних ресурсів.

Ефективним засобом екологічного виховання є народні природознавчі традиції. Під цими традиціями розуміється виховний досвід українського народу, його звичаї, пов'язані з природою, а також норми поведінки в ній, які склалися історично і передавалися від покоління до покоління через народний календар, усну народну творчість, обряди, свята тощо.

Природа розумілась українським народом як цілісне утворення, і необхідність шанування її вбачалася обов'язковою умовою самого життя людини на Землі – **«Горнися до природи - не матимеш пригод»**. Особливого значення народ надавав вшануванню Сонця, яке, за народним уявленням, своїм промінням знешкоджувало всі злі сили. Сонце обожнювалося народом, вважалося святом.

Виявлення чистої, ніжної, щирої любові до рідної землі, милування її плодючими силами, багатствами, барвами яскраво передано в поетичних висловах народу: **«Увіткни в неї ціпок - дерево виросте»**, **«Увіткни весною голоблю, а на осінь будуть груші»**. Від Введення до Благовіщення не дозволялося порати землю, бо «земля відпочиває і

сили набирається», а від Благовіщення вона пробуджується від сну і «будиться вся живнина, що спала в землі: мурашки, жаби, гади...». Людина відчувала глибоку повагу до землі-трудівниці. **«Земля-наша мати, всіх годує»**, говорить народна приказка. Здавна, людина, яка мешкала на землі, навчилася з великою користю для себе і природи, яка її оточувала, знаходити, добувати, використовувати воду і бережливо ставитися до неї. **«Не плюй у криницю, бо схочиш водиці»**, **«Яка криниця - такий і господар»**, **«Не брудни криницю, схочеш водиці»**, **«Криницю силою копати - води не пити»**.

Як свідчать літературні джерела, існували заборони, які мали важливе виховне природоохоронне значення, сприяли збереженню екологічної рівноваги у водоймах. Так, заборонялося купатися у водоймах до весняного Миколи, а в деяких місцевостях аж до Івана Купали, а також після Іллі. Не дозволялося прати в річках від Введення до Дев'ятого четверга, що мало важливі наслідки, оскільки річці давали можливість очиститися.

Люди знали, коли процес збирати рослини, щоб мати від них найбільше користі і якомога менше завдавати шкоди природі. Масове збирання трав здійснювалося лише один раз на рік: на Поліссі – на Івана Купала, на Поділлі, Подніпров'ї та Левобережжі – на Симона Зілото – покровителя рослин, який за народними уявленнями, надавав їм цілющої сили. Слов'яни відносилися до рослин як до живих істот. В українського народу існувало повір'я, згідно з яким «дерева відчувають біль, коли їх рубати». У слов'ян рубати дерева, які вільно росли в природі, вважалося більшим гріхом, ніж зрубати дерево, посаджене людиною. Ця традиція сприяла практичній природоохоронній діяльності – насаджуванні дерев **«Зрубав одне дерево - посади троє»**, **«Посадив дерево -себе прославив, посадив сад - рід прославив»**).

Народна заповідь **«Не нашкодь!»** навчала наш народ давати рослинам точні назви до їхньої дії. Народні цілителі уміли визначати позитивну дію рослини на людський організм за її зовнішнім виглядом. Так, рослини, які мали звивисту або заокруглену форму (полін, вероніка, родовик тощо), вважалися прекрасним засобом проти головного болю, а ті, що мали тонке волосоподібне листя (заячий холодок, кріп) - засобами, що зміцнюють волосся. Квітки, що нагадують форму ока, - троянди, маргаритки, очанка, вважалися в народі ліками для очей. Чебрець і аконіт (трохи схожі на вуха) використовувались від захворювання органів слуху; кропива, вкрита жалкими волосинками, вважалася чудовим засобом від кольок.

Український народ бережливо ставився до деяких звірів, жаб, ящірок, вужів, комах і, особливо, птахів. Прикладом можуть бути народні повір'я: **«Ластівки не обживають обійстя, де живуть погані люди»**, **«Лелеки приносять щастя в оселю»**. На свято Воздвиження, яке український народ пов'язував з підготовкою птахів до відльоту у вирій та підготовкою до зимової сплячки, дітям заборонялося ходити до лісу, щоб вони не заважали плазунам, звірям і птахам готуватися до зими. Дорослі

не дозволяли дітям вилазати до пташиних гнізд, брати в руки яйця і пташенят, а також лякати птахів, які висиджують потомство. Вбивати птахів вважалося великим гріхом.

Надзвичайна спостережливість наших пращурів підтверджувала циклічність змін у природі, які, головним чином, залежали від фаз сонця – зимового й літнього сонцестояння та весняного й осіннього рівнодення **«Лютий холодний і сухий – серпень жаркий»**, **«Яка зима, таке й літо»**). Народні прикмети погоди, урожайності сьогодні розглядаються як неоцінима скарбниця мудрості і досвіду. Рослини і тварини, птахи і комахи, небо і вітер підказували тому, хто вмів читати книгу природи, якою буде погода. **«Якщо на початку лютого година, то і весну чекати ранню»**, **«У березні грім - ознака родючості»**).

В аспекті екологічного виховання молоді, гуманного ставлення до природи цінними є прислів'я і приказки, які показують, що природа є найбільшою цінністю в житті людини: **«Земля наша мати – всіх годує», «Хліб – наш батько, вода – мати»**, які забороняють негативні дії стосовно природи: **«Не псуй джерела - онуки проклянуть»**, а також в яких йдеться про недопустимість будь-якого насильства над природою: **«Не пхай ріки, вона сама пливе»**. Основою релігії давніх слов'ян був культ природи. В уявленні давньої людини все, що оточувало її, було живе, одухотворене, наділене магічною силою, яка так чи інакше на неї впливала. Головні елементи і сили природи, особливо ті, що здавалися найбільш містичними, стародавня людина обожнювала. В українському пантеоні не було злих богів, боги та нижчі божества ставилися до людей прихильно, але треба було здобути і утримувати їхню ласку молитвами, обітницями, жертвоприношеннями. Благодатна земля, м'якість краєвидів не зумовлювали активно-агресивної орієнтації стосовно природи. Навпаки, сприяли розвиткові мрійливості, толерантності і віротерпимості.

Молитви і релігійні обряди справляли якнайближче до таємничих сил природи: під особливим деревом, на полі, біля криниць, в лісі, біля річок і озер. Опоетизовані в народній творчості і літературі верба, тополя, калина, явір, липа – надбання нашої історії. Українські ліси і степи, родючі землі, неповторні краєвиди були тими природними чинниками, які формували національний характер.

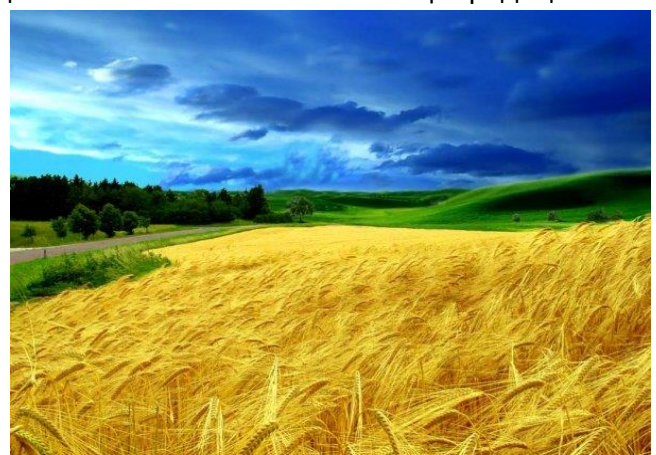
Вірування сприяли відчуттю єдності з природою. Під час відправлення ритуалів людина ніби розчинялася у просторі.

Ритуали супроводжувалися проникливим співом. Так виникли і дотепер збереглися стародавні традиції: гаївки, щедрівки, колядки, веснянки, обжинки, голосіння та ін. У ритуалі брали участь всі члени роду: від найстаріших до найменших, для яких споглядання обряду було водночас і великою школою естетичного, морального виховання, і уроком набуття природничих знань та суспільного досвіду.

Набожне ставлення до землі було пронесено через століття і закарбувалось у висловлюваннях: **«Земля - мати», «Земля - годувальниця»**. Нею клялися **«Хоч землю їж»**. Немало повір'їв, що збереглися і дотепер, виконували роль заборон і навчали берегти все живе: дерева, звірів, птахів, не забруднювати водойми, криниці. Ці заборони акумулювали природжений естетизм, потяг до краси, гармонії з природою: «чорногуза не займай - «згорить хата», у воду не плюй - «вона свята». Сила ритуалів народних вірувань була така переконлива, що багато з них, особливо пов'язаних з водою, і зараз діють. Згадаймо хресні ходи до священних водоймищ, скроплювання освяченою водою на Великдень, Трійцю, Спас.

З дитинства привчали шанобливо ставитися до землі - головного багатства. Ця традиція виявилася такою сильною, що християнство передбачало церковне покарання поклонінням протягом 15 днів для того, хто «бив землю». Крім моральних засад і світоглядних настанов, дитина здобувала професійні знання, які також передавалися від батька до сина. Селянин-землероб володів майже 200 професійними навичками успішного ведення господарства. Продуктивному господарюванню сприяв

агрокалендар, складений нашими предками завдяки спостережливості, господарській інтуїції та глибоким знанням природи.

Діти пізнавали життя під час трудової діяльності: разом з батьками полювали, обробляли землю, оволодівали ремеслами тощо. Перші моральні настанови і знання вони одержували через звичаї, обряди, традиції, народний фольклор. Великий образно-емоційний потенціал несла в собі казка, яка за язичницькою традицією втілювала ідею спорідненості життя тварин і рослин з життям людини, поетизувала роль надприродних сил, а отже, виховувала любов до природи.

Природні прикмети відігравали велику роль у виховному процесі, з дитинства входили у свідомість, розвинули спостережливість, образне мислення, сприйняття кольорової гами навколишньої природи: *«Червоне вечірнє небо - жди дощу»*; *«Сухий квітень - голодний рік»*; *«Весна багата на квіти, а хліба в осені позичає»*; *«Ясний місяць дощу не бачить»*, *«Як травень дощі сіє - жито половіє»*; *«Трапляється такий год, що на день по сім погод»*; *«Як у травні дощ не впаде, то і золотий плуг не виоре»*; *«Не радій великому посіву, а радій гарному урожаю»*.

Таким чином, важливим засобом екологічного виховання молоді є народні традиції, тобто досвід, звичаї, норми поведінки, смаки, що склалися історично і передаються від покоління в покоління. Це і спеціальні бесіди, відверті розмови, диспути, лекції, тематичні вечори, зустрічі свят народного календаря, благодійні заходи, створення альманахів з історії родоvodu, вечорниці та ін. Все це формує знання, переконання, практичні навички і активну соціальну позицію в галузі охорони природи, раціонального використання і відновлення природних ресурсів.

Серед народних традицій екологічного виховання слід зазначити і характерні валеологічні знання. Народні традиції зберегли способи лікування грижі, ревматизму, сечокам'яної хвороби, серцеві захворювання тощо. Цими знаннями володіли знахарі, бабиповитухи, чаклуни.

Можна тільки пишатися тим, що наша обрядовість є однією з найбагатших у Європі і дуже давньою як і сам український народ.

Народні традиції в екологічному вихованні студентів мають право на збереження і примноження, активне використання в повсякденному житті. Адже людина живе і буде жити в біосфері, а тому її екологічна обізнаність і професійна компетентність мають постійно зростати.

***«...Буває, часом, сліпну од краси,
Спинюсь, не тямлю, що воно за диво,
Оці степи, це небо, ці ліси,-
Усе так гарно, чисто, незрадливо,-
Усе, як є,- дорога, явори,
Усе моє, все зветься Україна.
Така краса висока і нетлінна,
Що хоч спинись і з Богом говори...»***

Ліна Костенко